

اثرات بخشنامه‌های صادره توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران بعد از سال ۱۳۹۷ با موضوع تعهدات ارزی بر عملکرد واردکنندگان در بانک صادرات ایران

محمد رضا بختیاری^۱

علی جعفری^۲

هادی عین آبادی^۳

چکیده

یکی از مهم‌ترین محدودیت‌های ارزی کشور، الزام واردکنندگان به رفع تعهد ارزی است که برای واردات کالا به خارج از کشور منتقل نموده‌اند. در واقع، مقررات تجارت خارجی نظیر رفع تعهد ارزی به عنوان ابزاری برای تنظیم بازار داخلی و تحرک بخشیدن به تولید مورد استفاده قرار می‌گیرد. در شرایط بعد از تحریم‌های سال ۱۳۹۷، وجود ابهام در فرآیند رفع تعهد ارزی به ازاء ارزهای انتقال یافته، منجر به تورم ناشی از موانع تأمین کالا و افزایش نرخ ارز به سبب افزایش تقاضا گردید. در این پژوهش سعی شده است اثرات بخشنامه‌های صادره از سال ۱۳۹۷ به بعد با موضوع تعهدات ارزی بر عملکرد واردکنندگان مورد بررسی قرار گیرد. یافته‌های پژوهش و برآوردها بیانگر آن است که تعدد بخشنامه‌ها و آماده نبودن زیرساخت‌ها در هنگام تنظیم مقررات مربوطه موجب کندی یا وقفه در فرآیند رفع تعهد ارزی و به تبع آن بروز مشکل در تأمین و واردات کالا به کشور شده است، در نتیجه تلاش در جهت تثبیت سیاست‌های ارزی و هماهنگی بین زیرساخت‌های مرتبط با رفع تعهدات ارزی واردکنندگان موجب می‌شود ضمن تنظیم بازار داخلی، از خلل در موازنه ارزی کشور جلوگیری شود.

واژه‌های کلیدی: پروانه گمرکی ترخیص کالا، کسر تخلیه، بیش‌بود ارزش کالا، موازنه ارزی
طبقه‌بندی JEL: K2, F13, F18

^۱ رئیس اداره کل ارز بانک صادرات ایران؛ mr.bakhtiari@bsi.ir

^۲ معاون اداره کل ارز بانک صادرات ایران؛ al.jafari@bsi.ir

^۳ کارشناس اداره کل ارز بانک صادرات ایران؛ h.einabadi@bsi.ir

۱ مقدمه

اهداف متعددی را برای سیاست کنترل تعهدات ارزی واردکنندگان می‌توان برشمرد که مهم‌ترین آنها عبارتند از تعدیل تراز پرداخت‌ها و تأثیر آن بر موازنه ارزی کشور، افزایش ضریب واردات کالا به کشور به منظور تنظیم بازار داخلی، تقویت ارزش پول ملی برای تعدیل تراز تجاری و در نهایت جلوگیری از خروج ارز از کشور. در صورتی که نظارتی بر روند خروج ارز نبوده و واردکنندگان ملزم به انجام واردات کالا یا خدمت در قبال ارزی که دریافت نموده‌اند، نباشند، خروج منابع ارزی از کشور به اختلال در موازنه ارزی منجر خواهد شد. بنابراین، بانک مرکزی در کسوت مأمور دولت در تنظیم امور ارزی، واردکنندگان را متعهد می‌سازد کالا یا خدمت مورد نظر را ظرف مهلت مقرر وارد نموده و در غیر این صورت، ارز دریافتی را مسترد سازد. چگونگی تنظیم فرآیندهای رفع تعهد ارزی ناشی از عدم ورود کالا به کشور و نیز برخورد قهری با واردکنندگان که به سهو یا عمد مبادرت به خروج ارز از کشور نموده و یا به علت ابهام در فرآیندها دچار مشکل و محدودیت شده‌اند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. برخلاف پژوهش‌ها و مطالعات پیشین در این حوزه که بیشتر به جنبه‌ها و ابعاد نظری، حقوقی و قانونی موضوع تعهدات ارزی پرداخته شده است، در این پژوهش سعی شده است تأثیرات عینی و عملی بخشنامه‌های صادره در این خصوص بر عملکرد واردکنندگان مورد بررسی و واکاوی قرار گیرد.

در این پژوهش در وهله اول به تشریح تعهد ارزی وارداتی و توضیح ماهیت حقوقی و قانونی آن پرداخته و سپس سیر تغییر و تطور بخشنامه‌های مرتبط با آن از سال ۱۳۹۷ به بعد اجمالاً بررسی خواهد شد. در ادامه مصادیق عدم ایفای تعهد ارزی واردکنندگان را بر شمرده و در نهایت ضمن بیان فرضیه‌های پژوهش، نتایج بررسی اثرات بخشنامه‌های صادره توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران با موضوع تعهدات ارزی بعد از سال ۱۳۹۷ بر عملکرد واردکنندگان را مشاهده خواهیم نمود.

۲. تعهدات ارزی وارداتی

در تعریف تعهدات ارزی به طور اعم گفته‌اند تعهداتی هستند که موضوع آنها ارز بوده و ایفای آنها بر موازنه ارزی کشور تأثیرگذار است و برای تضمین اجرای آنها قوانین و مقررات خاصی تنظیم شده است (نیکخواه نمینی، ۱۳۹۵)

ماهیت حقوقی تعهدات ارزی را چنین می‌توان تبیین کرد: به موجب حکم قانون واردکنندگان تکالیفی بر عهده دارند که عبارت است از دادن تعهد کتبی مبنی بر استرداد ارز در شرایط خاص. این تعهد به موجب قانون تحمیل می‌شود و نیازی به ایجاب ندارد. بنابراین تعهدات ارزی اصولاً تعهداتی قراردادی هستند که به واسطه الزام قانون با انعقاد قرارداد به واردکننده تحمیل می‌شود. در مواردی که قرارداد به دلایلی منعقد نشده باشد، کماکان تعهد قانونی واردکننده به استرداد ارز خارج شده از کشور وجود خواهد داشت. در خصوص واردات کالا، همزمان با تخصیص ارز به واردکننده، وی به موجب قرارداد متعهد می‌گردد ظرف مدت مقرر، کالا یا خدمت معادل ارز تخصیص یافته را وارد کشور سازد. در صورت عدم ایفای این تعهد، بدل آن که همان تعهد ارزی است، جانشین آن می‌شود. در واقع، الزام واردکننده به استرداد ارز دریافتی منوط به عدم واردات کالا ظرف مدت مقرر یا عدم ارائه گواهی ترخیص کالا از گمرک کشور است. (رحیمی خجسته، ۱۳۷۷) تعهد اصلی واردکننده، وارد نمودن کالایی است که بابت آن ارز دریافت کرده است. هرگاه واردکننده این تعهد را به موقع انجام دهد، اصولاً تعهد ارزی بر ذمه وی قرار نمی‌گیرد. اثبات ایفای این تعهد اصلی از طریق ارائه مدارک ورود کالا به داخل کشور صورت می‌گیرد که مهم‌ترین آن پروانه ترخیص گمرکی است. در صورت عدم تحقق مراتب فوق، آنگاه تعهد ارزی یعنی لزوم استرداد و فروش ارز دریافتی تحقق یافته و واردکننده باید تعهد خود را با ارائه همان نوع ارز به همان میزان ایفا نماید.

در مورد تعهد ارزی وارداتی، دولت نقش اساسی را بر عهده دارند، زیرا اگر دولت اجازه ورود کالا یا خدمتی را بدهد، اما اجازه خروج ارز برای واردات کالا یا خدمت مذکور را ندهد، تعهدات ارزی به خودی خود موضوعیت خود را از دست می‌دهد. در واقع، واردکننده با سپردن تعهد مربوطه، التزام خود را به شرایط تعیین شده از سوی دولت ایجاد کرده و دولت با پذیرش این ایجاب، اجازه ورود کالا و خروج ارز از کشور را صادر می‌نماید. (نیکخواه نمینی، ۱۳۹۵)

۱.۲ مصادیق عدم ایفای تعهد ارزی واردکنندگان

- ۱) عدم ارائه مدارک ترخیص کالا از گمرک: ورود کالا به گمرک به تنهایی رافع مسئولیت واردکننده نیست، چرا که در قبال از دست رفتن منابع ارزی کشور، می‌باید کالای مورد نیاز کشور وارد و تا زمانی که کالا از گمرک ترخیص نشده است، تحقق این امر قطعی نمی‌گردد. زیرا ممکن است کالایی وارد شده باشد که مطابق با شرایط کیفی و مقررات حاکم بر کالاهای وارداتی نباشد. بنابراین صرف ورود کالا موجب رفع مسئولیت واردکننده نبوده و باید مدارک ترخیص کالا از گمرک را ارائه نماید.
- ۲) گرانمایی کالای وارداتی (بیش‌بود ارزش کالا): مطابق بخشنامه‌های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گمرک موظف است کالاهای وارداتی را از نظر قیمت ارزیابی نماید. اگر به نظر گمرک، ارزش اظهار شده توسط واردکننده بیشتر از ارزش واقعی کالا باشد، به این معنی است که از منابع ارز کشور ارز خارج ولی به ازای آن کالا وارد نشده است.
- ۳) کسر تخلیه کالای وارداتی: کسر تخلیه به این معنی است که میزان کالای وارد شده به گمرک کمتر از مقدار کالای تعیین شده در اوراق ثبت سفارش و اسناد تعهد ارزی مربوطه می‌باشد. واردات کالا ممکن است به لحاظ ارزش، وزن و تعداد در مقایسه با اوراق ثبت سفارش و اسناد حمل دارای کسر تخلیه باشد.

۲.۲ سیر تطور بخشنامه‌های مرتبط با تعهدات ارزی از سال ۱۳۹۷ به بعد

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران از سال ۹۷ تا هنگام انجام پژوهش حاضر، حدوداً تعداد ۲۳۹ بخشنامه مرتبط با امور ارزی صادر نموده است. از این تعداد قریب به ۵۷ مورد مرتبط با موضوع تعهدات ارزی واردکنندگان کالا و خدمات بوده که با توجه به سپری شدن ۴۷ ماه از شروع سال ۱۳۹۷ می‌توان دریافت که آن بانک به طور میانگین ماهیانه ۱/۲ بخشنامه با موضوع تعهدات ارزی واردکنندگان کالا و خدمات به شبکه بانکی ابلاغ نموده است. عمده تغییرات به عمل آمده در تنظیم مقررات مربوط به تعهدات ارزی واردکنندگان بدین شرح بوده است:

در تاریخ ۱۳۹۷/۰۱/۲۵ مهلت مقرر برای ارائه اسناد حمل به مدت شش ماه تعیین شد، اما مهلت مذکور در ماه‌ها و سال‌های آتی به صورت متناوب تغییر یافت. به عنوان مثال، مهلت‌های مذکور در تاریخ ۱۳۹۷/۰۵/۲۰ به مدت سه ماه تقلیل و مجدداً در تاریخ ۱۳۹۷/۱۲/۱۸ مهلت مقرر برای واحدهای تولیدی به مدت نه ماه و برای واحدهای تجاری به مدت شش ماه تعیین شد. رویه تغییر مهلت‌ها ادامه داشته و در تاریخ ۱۳۹۹/۰۱/۲۴ مهلت‌های موصوف منبعث از شرایط ناشی از پاندمی کرونا برای واحدهای تولیدی به مدت یازده ماه و برای واحدهای تجاری به مدت نه افزایش یافت. مجدداً در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۸ مهلت‌های مذکور به مدت دو ماه تقلیل یافت و سپس در تاریخ ۱۳۹۹/۱۲/۰۹ بنا بر تصمیم کارگروه تنظیم بازار مهلت ارائه اسناد حمل به مدت چهار ماه برای واحدهای تجاری و به مدت شش ماه برای واحدهای تولیدی تعیین شد. در نهایت، از تاریخ ۱۴۰۰/۰۳/۳۰ مهلت‌های مقرر برای واحدهای تولیدی به مدت نه ماه و برای واحدهای تجاری به مدت شش ماه تعیین شده است.

در رابطه با ارائه پروانه گمرکی ترخیص قطعی کالا نیز مهلت‌های تعیین شده به صورت متناوب دستخوش تغییر شده است. در تاریخ ۱۳۹۷/۰۵/۲۰ مهلت مذکور از تاریخ صدور اعلامیه تأمین ارز برای حواله ارزی و از تاریخ ظهرنویسی برای اعتبارات و بروات اسنادی به مدت دو ماه تعیین شد. در تاریخ ۱۳۹۷/۱۲/۱۸ مهلت یاد شده به مدت سه ماه افزایش و قید شد در صورت ارائه قبض انبار و اخذ تأییدیه از گمرک تمدید مهلت ارائه پروانه گمرکی حداکثر به مدت سه ماه دیگر امکان‌پذیر است. در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۸ مهلت اشاره شده به مدت چهار و پنج روز تقلیل و امکان تمدید مهلت نیز کان لم یکن قلمداد شد. در نهایت در تاریخ ۱۳۹۹/۱۲/۰۹ مهلت ارائه پروانه گمرکی به مدت یک ماه تعیین گردید.

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۱۳۹۸/۰۴/۱۱ «دستورالعمل اجرایی سامانه رفع تعهدات ارزی واردکنندگان» را با هدف افزایش ضریب ورود کالا به کشور تدوین و ابلاغ نمود. بر این اساس بانک‌ها مکلف شدند در صورت فزونی درصد تعهدات ارزی ایفاء نشده از ۳۰ درصد از ارائه خدمات بانکی (ایجاد تعهدات و ارائه تسهیلات) اجتناب نمایند. در تاریخ ۱۳۹۸/۱۲/۱۹ حد نصاب تعیین شده از ۳۰ درصد به ۲۰ درصد کاهش یافت و سپس در تاریخ ۱۳۹۹/۰۹/۲۳

حد نصاب مذکور به ۱۵ درصد تقلیل و حتی اعلام شد این حد نصاب به درصدهای کمتر نیز کاهش خواهد یافت. در نهایت در تاریخ ۳۱/۰۳/۱۴۰۰ این حد نصاب به میزان ۱۰ درصد تعیین شد.

۳.۲ سامانه رفع تعهدات ارزی واردکنندگان

سامانه رفع تعهد ارزی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به منظور رفع معضل ناشی از ارائه پروانه‌های سبز گمرکی و تسهیل در فرآیند رفع تعهد ارزی طراحی و پیاده‌سازی گردیده است. طراحی سامانه به گونه‌ای است که ضمن تعامل با سایر سامانه‌های آن بانک، گمرک و سامانه جامعه تجارت و وزارت صنعت، معدن و تجارت، تمامی اطلاعات مورد نیاز برای رفع تعهد ارزی واردکنندگان را در دسترس کاربران بانک‌های عامل قرار می‌دهد. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران از تاریخ ۰۲/۰۵/۱۳۹۵ کلیه بانک‌های عامل را موظف نمود که نسبت به ثبت اطلاعات در سامانه مذکور در چارچوب بخشنامه‌های مقرر اقدام نمایند. فرآیند رفع تعهد ارزی مربوط به گشایش اعتبارات و بروات اسنادی و حواله‌های جهت واردات کالا بعد از تاریخ ۰۱/۰۱/۱۳۹۴ می‌باید در سامانه یاد شده انجام و کلیه مراحل رفع تعهد وفق مفاد بخش هفتم مجموعه مقررات ارزی آن بانک صورت پذیرد. از زمان راه‌اندازی این سامانه، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و سایر مراجع نظارتی به اطلاعات و عملکرد تعهدات ارزی واردکنندگان دسترسی خواهند داشت.

۳. نتایج

۱.۳ فرضیه‌های اصلی و فرعی تحقیق

سؤال اصلی این پژوهش عبارت است از اثرات بخشنامه‌های صادره توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران بعد از سال ۱۳۹۷ با موضوع تعهدات ارزی بر عملکرد واردکنندگان چگونه بوده است؟ به منظور پاسخ به این سؤال، فرضیه‌هایی به شرح زیر مطرح گردید:

- ۱) روابط مالی و بانکی پس از سال ۱۳۹۷ با سایر کشورها مطلوب می‌باشد.
- ۲) بخشنامه‌های صادره بعد از سال ۱۳۹۷ توانسته است فرآیند ورود کالا به کشور را تسهیل نماید.
- ۳) هماهنگی لازم بین وزارت صنعت، معدن و تجارت، بانک مرکزی و گمرک جمهوری اسلامی ایران در زمان تنظیم بخشنامه‌های صادره مرتبط با تعهدات ارزی وجود دارد.
- ۴) بخشنامه‌های صادره توسط سازمان‌های ذی‌ربط مرتبط با تعهدات ارزی بعد از سال ۱۳۹۷ بر عملکرد واردکنندگان اثر مثبت داشته است.
- ۵) نحوه نظارت و برخورد با واردکنندگان دارای تعهدات ارزی ایفاء نشده مناسب بوده است.
- ۶) بخشنامه‌های ابلاغی در ارتباط با مناطق آزاد و ویژه اقتصادی تسهیل‌کننده فرآیند رفع تعهدات ارزی بوده است.
- ۷) بخشنامه‌های متعدد که در بعد از سال ۱۳۹۷ به قید آنی تصویب شده، باعث وقفه یا کندی فرآیند رفع تعهدات ارزی شده است.
- ۸) عدم هماهنگی سازمان‌های ذی‌ربط موجب طولانی‌تر شدن فرآیند رفع تعهدات ارزی واردکنندگان می‌شود.
- ۹) ایجاد محدودیت وفق بخشنامه‌های صادره توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران پس از سال ۱۳۹۷ برای واردکنندگانی که به تعهدات ارزی خود عمل ننموده‌اند، بر میزان تعهدات ارزی آنها مؤثر بوده است.
- ۱۰) عملکرد سازمان‌های ذی‌ربط در خصوص مدت فرآیند رفع تعهد ارزی واردکنندگان مطلوب است.
- ۱۱) مدت زمان صدور مجوزها و پاسخ به استعلام‌ها در خصوص تعهدات ارزی واردکنندگان، توسط سازمان‌های ذی‌ربط قابل قبول است.
- ۱۲) فرآیند و نحوه رسیدگی به تعهدات ارزی ناشی از کسر تخلیه و بیش بود ارزش کالا قابل قبول است.

۱۳) ایجاد سامانه رفع تعهد ارزی بانک مرکزی جمهوری در نظارت و کنترل تعهدات ارزی واردکنندگان توسط بانک‌ها مؤثر بوده است.

۱۴) هماهنگی بین سازمان‌های ذی‌ربط و ابلاغ کنندگان بخشنامه‌ها به شبکه بانکی در خصوص مهیا بودن زیرساخت‌های سامانه رفع تعهد ارزی قبل از ابلاغ بخشنامه‌ها قابل قبول است.

۲.۳ روش تحقیق

در این پژوهش تأثیرات بخشنامه‌های صادره توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران از سال ۱۳۹۷ به بعد با موضوع تعهدات ارزی بر عملکرد واردکنندگان مورد بررسی قرار گرفته است. نوع تحقیق بر مبنای هدف، کاربردی بوده و در آن از روش توصیفی (تحقیقات پیمایشی) استفاده شده است. به منظور اخذ نظرات خبرگان و کارشناسان بانکی در حوزه تجارت بین‌الملل، پرسشنامه‌ای با طیف پنج گزینه‌ای (طیف لیکرت) طراحی و با انجام مطالعات مقدماتی و نظر خواهی از اساتید روایی پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفت و بازنگری شد. میزان اعتبار پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ محاسبه و عدد ۰/۸۱۵ حاصل شده است. با توجه به اینکه عدد به دست آمده از ۰/۷۵ بزرگتر می‌باشد، اعتبار پرسشنامه تأیید می‌شود.

۳.۳ جامعه آماری

جامعه آماری متشکل از معاونان شعب ارزی و کارشناسان بخش بین‌الملل در بانک صادرات ایران می‌باشد. با استفاده از جدول مدل تصمیم‌گیری «کرجسی و مورگان» برای تعیین حجم نمونه تعداد ۵۵ پرسشنامه از طریق پست الکترونیک و حضوری توزیع و تعداد ۳۵ پرسشنامه تکمیل شده، جمع‌آوری گردید.

۴.۳ نتایج آزمون

نتایج آزمون فرضیه و انحراف معیار در پاسخ به فرضیه اصلی و فرضیه‌های فرعی به شرح جدول ذیل می‌باشد.

بیست و نهمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی

کنترل تورم و ثبات مالی

تهران، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران - ۹ و ۱۰ خرداد ۱۴۰۱

جدول ۱

عنوان جدول: بررسی اثرات بخشنامه‌ها با موضوع تعهدات ارزی بر عملکرد واردکنندگان در بانک صادرات ایران

فرضیه	میانگین پاسخ‌ها	انحراف معیار	درصد پاسخ‌های بزرگ‌تر از عدد ۳	نتیجه آزمون دو جمله‌ای در سطح معنی‌دار ۰/۵
روابط مالی و بانکی پس از سال ۱۳۹۷ با سایر کشورها مطلوب می‌باشد.	۳/۳	۱/۰۸	۲۶%	رد
بخشنامه‌های صادره بعد از سال ۱۳۹۷ توانسته است فرآیند ورود کالا به کشور را تسهیل نماید.	۳/۴۳	۱/۱۱	۳۸%	رد
هماهنگی لازم بین وزارت صنعت، معدن و تجارت، بانک مرکزی و گمرک جمهوری اسلامی ایران در زمان تنظیم بخشنامه‌های صادره مرتبط با تعهدات ارزی وجود دارد.	۲/۶۱	۱/۴۱	۲۳%	رد
بخشنامه‌های صادره توسط سازمان‌های ذی‌ربط مرتبط با تعهدات ارزی بعد از سال ۱۳۹۷ بر عملکرد واردکنندگان اثر مثبت داشته است.	۳/۲۰	۱/۱۴	۲۶%	رد
نحوه نظارت و برخورد با واردکنندگان دارای تعهدات ارزی ایفاء نشده مناسب بوده است	۳/۸۱	۱/۱۶	۷۰%	تأیید
بخشنامه‌های ابلاغی در ارتباط با مناطق آزاد و ویژه اقتصادی تسهیل‌کننده فرآیند رفع تعهدات ارزی بوده است.	۳/۲۰	۱/۱۴	۲۵%	رد
بخشنامه‌های متعدد که در بعد از سال ۱۳۹۷ به قید آنی تصویب شده، باعث وقفه یا کندی فرآیند رفع تعهدات ارزی شده است.	۴/۱	۰/۶۱	۸۸%	تأیید
عدم هماهنگی سازمان‌های ذی‌ربط موجب طولانی‌تر شدن فرآیند رفع تعهدات ارزی واردکنندگان می‌شود.	۴/۳۰	۰/۶۵	۹۰%	تأیید
ایجاد محدودیت وفق بخشنامه‌های صادره توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران پس از سال ۱۳۹۷ برای واردکنندگانی که به تعهدات ارزی خود عمل ننموده‌اند، بر میزان تعهدات ارزی آنها مؤثر بوده است.	۳/۸۰	۱/۱۹	۷۰%	تأیید
عملکرد سازمان‌های ذی‌ربط در خصوص مدت فرآیند رفع تعهد ارزی واردکنندگان مطلوب است.	۳/۲۰	۱/۰۱	۳۵%	رد
مدت زمان صدور مجوزها و پاسخ به استعلام‌ها در خصوص تعهدات ارزی واردکنندگان، توسط سازمان‌های ذی‌ربط قابل قبول است.	۲/۸۵	۱/۴۵	۲۲%	رد
فرآیند و نحوه رسیدگی به تعهدات ارزی ناشی از کسر تخلیه و بیش‌بود ارزش کالا قابل قبول است.	۲/۶۳	۱/۴۰	۲۳%	رد
ایجاد سامانه رفع تعهد ارزی بانک مرکزی جمهوری در نظارت و کنترل تعهدات ارزی واردکنندگان توسط بانک‌ها مؤثر بوده است.	۳/۹۳	۱/۰۸	۸۵%	تأیید
هماهنگی بین سازمان‌های ذی‌ربط و ابلاغ کنندگان بخشنامه‌ها به شبکه بانکی در خصوص مهیا بودن زیرساخت‌های سامانه رفع تعهد ارزی قبل از ابلاغ بخشنامه‌ها قابل قبول است.	۲/۶۳	۱/۴۰	۲۳%	رد

۴. بحث

نتایج آزمون فرض‌ها مطابق با جدول فوق حاکی از آن است که بخشنامه‌های صادره مرتبط با تعهدات ارزی واردکنندگان بعد از سال ۱۳۹۷ از نظر خبرگان و کارشناسان بانکی در حوزه تجارت بین‌الملل نه تنها موجب تسهیل فرآیند رفع تعهدات ارزی نبوده، بلکه باعث بروز برخی مشکلات در روند رفع تعهدات ارزی واردکنندگان شده است.

صدور بخشنامه‌ها و عدم هماهنگی بین سازمان‌های ذی‌ربط از جمله وزارت صنعت، معدن و تجارت، بانک مرکزی و گمرک جمهوری اسلامی ایران در زمان تنظیم بخشنامه‌ها موجب بروز مشکلات عدیده‌ای در فرآیند رفع تعهد ارزی شده است. به عنوان مثال عدم هماهنگی سازمان‌های ذی‌ربط باعث شده است فرآیند رفع تعهد ارزی واردکنندگان طولانی شود.

بعلاوه، ابهام در نحوه رفع تعهد ارزی از واردکنندگانی که براساس ضوابط گمرک، درصدی از کالای خود را ترخیص نموده اند، باعث سردرگمی آنها شده است. از طرفی، به استناد اعلام دفتر بررسی و تعیین ارزش گمرک جمهوری اسلامی ایران مقرر شده است در صورت مشاهده پیام «بررسی بیش بود ارزش» در سامانه مربوطه، در خصوص ارزش استنباطی یا عدم بیش بود ارزش، مراتب از دفتر تعیین ارزش گمرک استعلام شود. اما فرآیند رسیدگی به بیش بود ارزش کالاها مطول بوده و دریافت پاسخ استعلامها پس از وقفه طولانی انجام شده و نقص در این فرآیند مسبب بسیاری از مشکلات بانکها و واردکنندگان در رفع تعهد ارزی بوده است.

اما آنچه بیش از همه موجب نارضایتی واردکنندگان کالا و خدمات شده است، کندی یا وقفه در فرآیند رفع تعهد ارزی ناشی از تعدد بخشنامه‌های صادره توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. بعد از تشدید محدودیت‌های بین المللی در سال ۱۳۹۷، سیاست‌های ارزی در خصوص واردات کالا به کشور دستخوش تغییر شده و بخشنامه‌های عدیده‌ای درباره مهلت‌های ارائه اسناد حمل و ترخیص قطعی کالا از گمرک صادره شده است. از طرفی، تکالیف مقرر برای بانکها مبنی بر ارجاع پرونده‌های واردات کالا به سازمان تعزیرات حکومتی در صورت انقضای مهلت‌های یاد شده و در نتیجه بروز تعارض میان ریسک شهرت بانکها و منافع ذینفعان با اقدام مزبور، به نوعی رقابت منفی در شبکه بانکی دامن زده است. در نهایت، نیاز کشور به کالاهای وارداتی و ابهام در فرآیند ترخیص و رفع تعهد ارزی کالا منجر به دیپوی کالاهای وارداتی در گمرکات کشور و به تبع آن بروز تورم ناشی از کاهش طرف عرضه و افزایش نرخ ارز به سبب افزایش تقاضا بوده است. با توجه به نتایج آزمون فرضیه‌ها از دیدگاه خبرگان و کارشناسان بانکی در حوزه تجارت بین‌الملل، اقدامات مثبت زیر نیز انجام شده است:

- ۱) نظارت و برخورد با واردکنندگانی که دارای تعهدات ارزی ایفاء نشده می‌باشند، باعث شده بخشی از ارزی که از کشور خارج شده است، مسترد شود.
- ۲) محدودیت در ایجاد تعهدات و اعطای تسهیلات به واردکنندگانی که به تعهدات ارزی خود عمل ننموده‌اند، بر کاهش میزان تعهدات ارزی آنها مؤثر بوده و منجر به کاهش مدت ورود کالا به کشور شده است.
- ۳) پیاده‌سازی زیرساخت سامانه رفع تعهد ارزی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تأثیر به‌سزایی در نظارت و کنترل تعهدات ارزی واردکنندگان توسط بانکها داشته است.

بنابراین، تعدد بخشنامه‌های صادره توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران با هدف تنظیم مقررات و مدیریت تعهدات ارزی کشور اثر درخور توجهی در افزایش تعهدات مزبور، ایجاد محدودیت‌های نظارتی و در نهایت نارضایتی واردکنندگان داشته است. همچنین عدم هماهنگی بین مبادی ذی‌ربط و آماده نبودن زیرساخت‌ها در هنگام تنظیم مقررات باعث شده است فرآیند رفع تعهد ارزی واردکنندگان کالا و خدمات با کندی صورت پذیرد که این امر به نوبه خود نه تنها موجب نارضایتی واردکنندگان می‌شود، بلکه در میان مدت به کمبود منابع استراتژیک کالا در کشور دامن زده و یکی از عوامل تأثیرگذار بر تشدید تورم در کشور می‌باشد. از طرفی، هر چه نرخ رشد تورم بیشتر شود، احتمال می‌رود که فرآیند ورود کالا به کشور کندتر و طولانی‌تر شده و در نتیجه مدیریت تعهدات ارزی کشور دشوارتر شود. زیرا منفعت نگهداری کالا افزایش می‌یابد و واردکنندگان ترغیب می‌شوند با دیو شدن کالا در گمرک، فرآیند ورود کالا به بازار را به تعویق بیندازند. در نتیجه، افزایش تعهدات ارزی رابطه مستقیمی با رشد نرخ تورم دارد، زیرا با عدم ترخیص قطعی کالا از گمرک و تأخیر در ورود کالا به بازار انتظار می‌رود طرف عرضه آسیب‌دیده و نرخ ارز و به تبع آن تورم به سبب افزایش تقاضا رشد نماید.

فهرست منابع

بنائی، رضا (۱۳۹۵). قانون امور گمرکی (مصوب ۱۳۹۹/۰۸/۲۲ مجلس شورای اسلامی) و آیین‌نامه اجرایی آن، انتشارات چاپ و نشر بازرگانی، چاپ ششم

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۹۸). مجموعه مقررات ارزی (نحوه رسیدگی به تعهدات ناشی از واردات کالا)،

<https://cbi.ir/datelist/3354.aspx>

بیست و نهمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی

کنترل تورم و ثبات مالی

تهران، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران - ۹ و ۱۰ خرداد ۱۴۰۱

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۹۸). «دستورالعمل اجرایی سامانه رفع تعهدات ارزی واردکنندگان»، اداره سیاست‌ها و مقررات ارزی
آذر، عادل و مومنی، منصور، (۱۳۸۷). آمار و کاربرد آن در مدیریت، جلد دوم، انتشارات سمت، چاپ ششم
مهدی زاده اشرفی، علی و حسینی، مهدی، (۱۳۹۴). روش تحقیق در علوم انسانی، انتشارات یکان، چاپ چهارم
زکی، محمدجواد، (۱۳۹۹). شاخص‌های مناسب در سیستم ارزشیابی عملکرد مؤثر برای سازمان‌های دولتی در راستای مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ششمین کنفرانس ملی پژوهش‌های کاربردی در مدیریت، حسابداری و اقتصاد سالم در بانک
رحیمی خجسته، حسین، تعهدات ارزی در برابر دولت در حقوق ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۶ ش
نیکخواه نمینی، غنچه، ماهیت تعهدات ارزی و ضمانت اجرای آن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه قرآن و حدیث، ۱۳۹۵ ش
World bank/UNESCAPE (2016), Impact of Customs on Transport and Trade Facilitation, Technical